

KRAJOZNAWSTWO SZKOŁĄ OBYWATELSKIEGO WYCHOWANIA

List do

KOMITETU CENTRALNEGO
POLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ
PARTII ROBOTNICZEJ

My, uczestnicy Ogólnopolskiej Narady Krajoznawczej PTTK i reprezentanci powiatów, zakładów pracy, wsi, szkół i uczelni, oraz Wojska Polskiego, nagrodzonych w Ogólnopolskim Konkursie Krajoznawczo-Turystycznym *Szlakami Polski Ludowej* zorganizowanym w 1969 r. dla uczczenia XXV-lecia naszej Ludowej Ojczyzny, zebrani w prastarym polskim grodzie Gdańsku — pragniemy uroczysto zameldować:

Kierując się wskazaniami Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej rozwijamy ruch turystyczny wiążąc go jak najszerzej z krajoznawstwem — poznawaniem historii i współczesnego socjalistycznego dorobku myśli, walki i pracy naszego narodu. Poprzez upowszechnienie krajoznawstwa pragniemy przyczynić się do działania na rzecz patriotycznego i internacjonalistycznego wychowania obywatelskiego społeczeństwa polskiego.

Praktycznym dowodem takiego działania był udział społecznego ruchu krajoznawczo-turystycznego w obchodach XXV-lecia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zorganizowany w ramach konkursu *Szlakami Polski Ludowej*. W ciągu całego roku 1969 ponad 6 milionów uczestników konkursu brało udział w wycieczkach i imprezach na szlakach i trasach turystycznych związanych historycznie z walkami o Polskę i władzę ludową, poznawało obiekty budownictwa socjalistycznego, uczestniczyło

w spotkaniach z weteranami II wojny światowej, z ludźmi zasłużonymi dla Polski Ludowej — utrwalając w swej pamięci obraz kraju lat wojny, poznając jednocześnie ogrom trudu i twórczych dokonań, które złożyły się na dzisiejszą socjalistyczną rzeczywistość Polski.

Konkurs ogarnął bez mała cały kraj. W organizacji akcji konkursowych współzawodniczyło 2761 szkół i uczelni, 2668 zakładów pracy, 508 wsi i 267 powiatów. Zadania konkursowe realizowało 3518 drużyn ZHP, 3233 kół ZMS, 2580 kół i klubów PTTK, 1957 kół ZMW, 1039 klubów LZS, 293 ogniska TKKF, 199 kół Gospodyń Wiejskich.

Wielkim dorobkiem Konkursu było ukazanie olbrzymich możliwości społecznej inicjatywy. Pozyskano dla turystyki nowe środowisko społeczne. Przyciągnięto do aktywnej pracy dla rozwoju turystyki nowych ludzi. Istotnym osiągnięciem konkursu był powszechny udział młodzieży, dla której poznawanie najnowszej historii Polski i perspektyw socjalistycznego rozwoju Kraju stało się praktyczną lekcją patriotycznego wychowania.

Pragniemy gorąco zapewnić, iż nie będziemy szczędzić swych sił dla upowszechnienia krajoznawstwa i turystyki dla doskonalenia naszej pracy, traktując ją jako nasz społeczny wkład w ogólnonarodowe dzieło budowy Polski Socjalistycznej.

Uczestnicy
Ogólnopolskiej Narady Krajoznawczej
PTTK i Centralnego Zlotu OKKT
Szlakami Polski Ludowej

OCHRONA CZŁOWIEKA I JEGO ŚRODOWISKA SPOŁECZNYM OBOWIĄZKIEM TURYSTÓW I KRAJOZNAWCÓW

(rezolucja uchwalona przez uczestników Ogólnopolskiej Narady Krajoznawczej)

Witamy jak najgoręcej postawienie na porządku dnia w skali ogólnonarodowej i światowej problemu ochrony środowiska człowieka.

Wyrażamy radość, że Polska, która kroczyła zawsze jako jeden z pierwszych krajów wykazujących zrozumienie dla idei ochrony środowiska człowieka i która już w ustawie o ochronie przyrody z 1949 r. wprowadziła pojęcie ochrony zasobów przyrody — włączyła się czynnie w nurt międzynarodowego ruchu na terenie ONZ i wyrażamy przeświadczenie, że zarówno w świecie, jak i we własnym kraju przodować będziemy w zrozumieniu tej sprawy.

Stojąc na stanowisku, że akcja rządowa i działalność naukowa na tym polu winny posiadać szerokie zaplecze społeczne, deklarujemy pełne poparcie dla nich ze

strony reprezentowanych przez nasze Towarzystwo setek tysięcy krajoznawców i turystów, zainteresowanych najżywczej sprawą zachowania piękna przyrody ojczyźnej i rozsądnej gospodarki, jej zasobami dla dobra obecnego i przyszłych pokoleń.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze jako organizacja masowa turystów-krajoznawców uwzględniało zawsze w programie swej działalności zagadnienia ochrony środowiska człowieka.

W roku ubiegłym Towarzystwo nasze wystąpiło z inicjatywą uznania roku 1972 za Międzynarodowy Rok Ochrony Przyrody. Inicjatywa ta została przez delegata Polski przedstawiona na Międzynarodowym Kongresie Ochrony Przyrody i została przyjęta.

Gdańsk, 18 maja 1970 r.

UCHWAŁA PLENUM ZARZĄDU GŁÓWNEGO PTTK z dnia 10 X 1970 r.

Zarząd Główny PTTK dla pogłębienia ideowo-wychowawczych treści działalności krajoznawczej i turystycznej uchwala opracowany przez Komisję Krajoznawczą PTTK w oparciu o materiały i dyskusję na Ogólnopolskiej Naradzie Krajoznawczej PTTK w Gdańsku w dniach 17—18 V 1970 r. *Ogólnopolski program krajoznawczy turystyki PTTK.*

Dla wdrożenia programu do działalności wszystkich ogniw PTTK należy:

1. Powołać Radę Programową, której zadaniem będzie inicjowanie i koordynowanie głównych kierunków działalności programowej Towarzystwa.

2. Opracować plan realizacji przyjętego programu z uwzględnieniem sposobu i terminu wykonania poszczególnych zadań.

3. Odbyć plenarne zebranie komisji statutowych Zarządu Głównego PTTK dla przyjęcia własnych planów realizacji programu w reprezentowanych dyscyplinach turystyki.

4. Odbyć plenarne zebrania zarządów okręgowych i zarządów oddziałów PTTK dla opracowania własnych regionalnych programów działalności krajoznawczej.

5. Zobowiązać komisje krajoznawcze PTTK wszystkich szczebli do wzmożenia pomocy w opracowaniu programów dzia-

łania ideowo-wychowawczego we wszystkich środowiskach społecznych, a szczególnie wśród młodzieży.

6. Zaktywizować poradnie krajoznawcze PTTK — tworząc w nich ośrodki metodyczne dla działalności krajoznawczo-turystycznej.

7. Rozpocząć przygotowania do Centralnego Złotu Aktywu Krajoznawczego, którego celem będzie dalsza praca nad doskonaleniem krajoznawczego programu turystyki i metodyki działalności krajoznawczej.

Warszawa 10 X 1970 r.

Zarząd Główny PTTK

OGÓLNOPOLSKI PROGRAM KRAJOZNAWCZY TURYSTYKI

uchwalony przez Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego

I

1. Krajoznawstwo polskie zrodziło się w latach niewoli narodowej jako patriotyczny ruch społeczny, który za cel swej działalności przyjął szerzenie wśród społeczeństwa polskiego rzetelnej wiedzy o kraju ojczystym — jego dziejach, kulturze, zespolech przyrodniczych, bogactwach, pięknie.

Reprezentowany przez Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze społeczny ruch krajoznawczy, ucząc miłości do kraju rodzinnego i zachęcając do jego poznania, przyczynił się do pogłębienia w społeczeństwie uczuć patriotycznych, stanowiąc jedną z ważnych form walki narodu polskiego przeciwko zaborcy.

2. W okresie międzywojennym krajoznawstwo odegrało istotną rolę w procesie integracji narodowej, w rozwoju oświaty i kultury. Nie stało się ono jednak, ze względu na ówczesne warunki społeczno-ekonomiczne, ruchem społecznym ogarniającym swym zasięgiem szerokie rzesze narodu, zwłaszcza zaś klasy robotniczej i chłopstwa.

3. Powstanie Polski Ludowej wywarło decydujący wpływ na dalszy rozwój krajoznawstwa i zasadniczą zmianę jego treści w kierunku dostosowania go do nowych warunków społeczno-politycznych i gospodarczych. Istotną rolę w procesie przemian zachodzących w polskim krajoznawstwie odegrało Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, spadkobierca bogatego dorobku PTT, PTK i robotniczych stowarzyszeń turystycznych oraz kontynuator ich działalności w dziedzinie

krzewienia wśród społeczeństwa idei krajoznawczej.

4. PTTK, nawiązując do dorobku i doświadczeń swych poprzedników, twórczo rozwijało idee krajoznawstwa, wzbogaciło je o nowe treści, służące socjalistycznemu wychowaniu społeczeństwa.

W latach Polski Ludowej krajoznawstwo stało się ideową treścią masowej turystyki, która dzięki temu stanowi nie tylko jedną z najbardziej istotnych form wypożyczku ludzi pracy, lecz również jest ważnym elementem wychowania obywatelskiego w państwie socjalistycznym. Szerzenie wiedzy o kraju ojczystym, o walkach wyzwoleniczych narodu polskiego, ukazywanie wielkiego dorobku socjalistycznej Ojczyzny — staje się treścią wszelkich poczynań PTTK.

II

5. Współczesne krajoznawstwo należy traktować jako:

- wyraz określonych tendencji programowych w turystyce, zwłaszcza w turystyce masowej,
- ruch społeczny dorosłych i młodych turystów.

6. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze reprezentuje pogląd, że dysponując kompleksowymi metodami popularyzowania różnych dziedzin wiedzy o kraju wśród turystów, należy uwzględnić szerzej niż to poprzednio czyniono problematykę współczesności. Współczesne krajoznawstwo polegać powinno na rozwojowym ujmowaniu faktów i zjawisk, na sięganiu do postępowych tradycji, po-

znawaniu współczesnych zagadnień w różnych dziedzinach życia społecznego, politycznego, gospodarczego i kulturalnego w Polsce Ludowej oraz ukazywaniu wizji przyszłości naszej socjalistycznej Ojczyzny.

W wyniku realizacji takiego właśnie krajoznawczego programu turystyki działalność Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego stanie się dla szerokiego rzesz turystów szkołą patriotycznego wychowania. Zdobywanie bowiem wiedzy o kraju w trakcie uprawiania turystyki kształtuje i rozwija świadomość obywatela, budzi uczucia patriotyczne i poczucie słusznej dumy z postępowych tradycji naszego narodu jak też osiągnięć dokonanych w Polsce Ludowej, wyzwała twórcze inicjatywy pracy na rzecz Ojczyzny.

7. Dlatego też krajoznawców, którzy starają się o nadanie właściwego kształtu krajoznawczemu programowi turystyki, powinna cechować postawa działaczy dążących nie tylko do zachowania zasobów przyrody, wszelkiego rodzaju pomników i zabytków kultury, upamiętniania miejsc walk o wolność i niepodległość narodu polskiego, ale również podejmujących wszelkie działania mające na celu gospodarczo-społeczną aktywizację własnego regionu, a przez to swego kraju.

Krajoznawcy skupieni w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym starają się, aby stanowiło ono jedno z ważnych ogniw społecznego frontu wychowawczego, a jego aktywny angażował się jeszcze bardziej w pogłębianie socjalistycznej świadomości społeczeństwa oraz kształtowanie patriotycznej postawy młodego pokolenia.

8. Jeżeli krajoznawstwo ma spełniać istotną rolę w turystyce, to działalność Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w tym zakresie nie może ograniczać się do prac prowadzonych przez Komisję Krajoznawczą Zarządu Głównego i jej odpowiedniki na szczeblu okręgu oraz oddziału. Problematyka krajoznawcza powinna być treścią pracy wszystkich ogniw Towarzystwa.

Rola komisji krajoznawczych ma polegać na inicjowaniu nowych treści programu krajoznawczego i metod działania, koordynacji między ogniwami organizacyjnymi na różnych szczeblach i w różnych dziedzinach działalności. Prace komisji krajoznawczych na wszystkich szczeblach mają zapewnić realizację zadań krajoznawczych podstawowych ogniw Towarzystwa, którymi są koła terenowe, zakładowe, względnie kluby.

9. W zakresie działalności krajoznawczej w PTTK współpracują wszystkie ko-

misje problemowe. Szczególnie od ścisłej współpracy komisji krajoznawczych, ochrony przyrody, opieki nad zabytkami i historycznych zależy właściwa treść programu krajoznawczego i metody działania dostosowane do coraz szerszego zasięgu turystyki. Ważna jest również współpraca z komisjami młodzieżowymi i kół zakładowych, kołami związkowymi i przewodników ze wszystkimi komisjami turystyki kwalifikowanej, a na szczeblu Zarządu Głównego również z Komisją Szkoleniową, Wydawniczą i Propagandową.

10. Aby współpracy tej nadać odpowiedni kształt organizacyjny, należy stworzyć przy władzach PTTK rady programowe, które byłyby organem doradczym i opiniodawczym dla władz Towarzystwa na wszystkich szczeblach w dziedzinie tworzenia i realizacji krajoznawczego programu turystyki, które jednocześnie stworzyłyby bodźce do rozwoju ruchu krajoznawczego.

11. Programowym organem Zarządu Głównego PTTK powinna stać się „Ziemia” i „Wierchy”. Należy czynić starania o przekształcenie „Ziemi” z rocznika w kwartalnik.

III

12. Biorąc za podstawę wyniki Ogólnopolskiej Narady Krajoznawczej PTTK, która odbyła się w Gdańsku w dniach 17—18 V 1970 r., Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze przyjmuje następujące główne kierunki ogólnopolskiego krajoznawczego programu turystyki:

- a. upowszechnianie postępowych i rewolucyjnych tradycji narodu polskiego, dziejów walk o zachowanie polskości, historii walki o narodowe i społeczne wyzwolenie w latach niewoli i okupacji; zaznajamianie z historią walki klasy robotniczej i ludu polskiego przeciwko kapitalizmowi; propagowanie miejsc upamiętnionych walkami *za naszą wolność i waszą*, braterstwem broni żołnierzy polskich i radzieckich z okresu II wojny światowej, którzy walczyli przeciwko hitlerowcom; utrwalenie pomników z okresu ostatniej wojny;
- b. zaznajamianie z historią konstruktywnej pracy narodu polskiego nad umacnianiem swego państwa, pomnażaniem jego dorobku i znaczenia w świecie; upowszechnianie historii przemysłu i techniki, przejawów postępu technicznego na przestrzeni dziejów i obecnie, propagowanie dorobku rzemieślników,

robotników i inżynierów, którzy kładli podwaliny pod współczesną cywilizację techniczną; zabezpieczenie środków i wytworów pracy rzemieślniczej i fabrycznej świadczących o narastającym tempie postępu technicznego;

- c. zaznajamianie z udziałem Polaków w ogólnoludzkim dorobku myśli naukowej, sylwetkami ludzi nauki, naukowców i wytworów edukacji narodowej i dowodami jej powszechności obecnie; prezentowanie zakładów naukowych w ich kształcie zabytkowym i współczesnym; staranie o przysporzenie nauce polskiej nowych wartości dzięki pracy rzeszy krajoznawców;
- d. upowszechnianie dorobku kultury poszczególnych regionów kraju; zaznajamianie ze zwyczajami, obrzędami ludowymi, kulturowaniem folkloru, staranie o tworzenie silnych więzi kulturowych w środowiskach nowo tworzonych oraz na Ziemiach Zachodnich i Północnych; działanie na rzecz narastania tradycji miejscowych; popieranie pamiętkarstwa regionalnego;
- e. upowszechnianie kierunków rozwoju gospodarczego, kulturalnego i społecznego kraju; tworzenie wizji przyszłościowego obrazu Polski na tle dorobku ostatniego ćwierćwiecza; udział w planowaniu zagospodarowania przestrzennego kraju, w szczególności na odcinkach związanych z rozwojem turystyki i racjonalnym gospodarowaniem zasobami przyrody;
- f. podejmowanie starań o wszechstronną ochronę środowiska człowieka, zwłaszcza w zakresie związanym z turystyką; upowszechnianie zasad ochrony środowiska człowieka przez ochronę przyrody; propagowanie kultury wycieczkowania;
- g. popularyzowanie okolic kraju mało dotąd odwiedzanych przez turystów; działanie na rzecz deglomeracji ruchu turystycznego; zachęcanie młodych turystów do odwiedzania niewykorzystanych turystycznie zakątków; popularyzowanie nie znanych dotąd obiektów krajoznawczych, zachęcanie miejscowych czynników do organizowania urzędzeń recepcyjnych prostymi środkami.

13. Dla realizacji powyższych celów należy rozwinąć działalność w następujących działach:

A. Popularyzacja krajoznawstwa:

- a. kontynuować i rozszerzać prace nad kształtowaniem, opisywaniem i dobieganiem dla celów popularyzatorskich

odpowiednich obiektów krajoznawczych. W tym celu należałoby, między innymi, przeprowadzić akcję inwentaryzacji zasobów krajoznawczych o zasięgu krajowym i w związku z tym utworzyć Komitet Krajowy składający się z naukowców różnych dyscyplin; opracować trzyletni plan pod auspicjami Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz GKKFiT; podjąć pracę nad wydaniem *Encyklopedii krajoznawstwa*, powołać Komitet Encyklopedii wspólnie z Państwowym Wydawnictwem Naukowym; utworzyć sieć korespondentów terenowych;

- b. doskonalic metody przekazywania turystom informacji o zasobach krajoznawczych. W tym celu na przykład podjąć studia nad metodyką opracowania i wydawania przewodników turystycznych; opracować zasady i wskazówki dla wydawania popularnych folderów i ulotek turystycznych, opracować wspólnie z Państwowym Przedsiębiorstwem Wydawnictw Kartograficznych plan krajoznawczych wydawnictw kartograficznych;
- c. usprawnić metody programowania wycieczek z punktu widzenia ich treści krajoznawczych. W tym celu, między innymi, przeprowadzić weryfikację oznak turystyki kwalifikowanej z punktu widzenia treści krajoznawczych, utworzyć w biurach obsługi ruchu turystycznego PTTK rady krajoznawcze składające się z wytrawnych działaczy krajoznawczych, które zajęłyby się programowaniem masowego ruchu turystycznego.

B. Pedagogiczne wykorzystanie krajoznawstwa:

- a. starać się o wprowadzenie do studiów nauczycielskich odpowiednich zajęć na temat krajoznawczego programu turystyki. W tym celu opracować ramowy program monograficznych zajęć; rozwijać i doskonalic szkolenie kierowników wycieczek szkolnych;
- b. rozszerzać pracę z młodzieżą w dziedzinie krajoznawstwa. W tym celu opracować ogólną koncepcję pracy kół krajoznawczych młodzieży szkolnej, które w szkołach średnich stanowiłyby agendę PTTK; utworzyć przy oddziałach PTTK krajoznawcze ośrodki metodyczne pracy z młodzieżą, które mogłyby prowadzić poradnictwo w zakresie krajoznawstwa dla nauczycieli różnych przedmiotów, popularyzować stopień instruktora krajoznawstwa wśród nauczycieli — opiekunów kół krajoznawczych młodzieży szkolnej.

Opracować i spopularyzować Kartę Młodego Krajoznawcy, zawierającą skodyfikowany system wymagań w stosunku do młodzieży uprawiającej turystykę. Dostosować najniższe stopnie odznak turystyki kwalifikowanej do potrzeb pracy z młodzieżą.

C. Regionalizm krajoznawczy:

- a. zgodnie ze sformułowaną już w toku dyskusji przed naradą zasadą: *Krajoznawstwo konkretyzuje się w regionalizmie*, kontynuować i pogłębiać w pozostałej działalności ogniw terenowych PTTK poznawanie przede wszystkim własnego regionu i włączać się czynnie do działalności na rzecz jego wszechstronnego rozwoju;
- b. zwiększyć zainteresowanie dziedziną planowego kształtowania regionu i aktywniej zabiegać o zapewnienie udziału ogniw terenowych Towarzystwa i jego działaczy w planowaniu regionalnym;
- c. rozszerzyć współpracę z towarzystwami regionalnymi. Dążyć do wykorzystania działalności towarzystw regionalnych dla szerzenia wśród turystów wiedzy o kraju. Organizować raz w roku sesję naukową poświęconą treściom i metodom działalności regionalistycznej;
- d. stwarzać warunki dla rozwoju regionalizmu w PTTK. W tym celu, między innymi, uwzględnić należy w przyszłym kwartalniku „Ziemia” dział poświęcony wynikom krajoznawczych prac regionalistycznych i ich zastosowaniu w aktywizacji turystycznej regionów.

D. Współdziałanie krajoznawstwa z nauką:

- a. czynić starania o zainteresowanie naukowców różnych dziedzin problematyką krajoznawczą. W tym celu, między innymi, ufundować stałą nagrodę Zarządu Głównego PTTK za prace magisterskie mające znaczenie dla popularyzacji krajoznawstwa w masowym ruchu turystycznym. Odbywać co cztery lata *forum krajoznawcze*, na którym naukowcy różnych dyscyplin mogliby prezentować swój dorobek naukowy pod kątem wykorzystania go w krajoznawstwie;
- b. popularyzować w PTTK prace mające znaczenie dla rozwoju nauki. W tym celu na przykład: ustalić z Polską

Akademią Nauk oraz innymi zainteresowanymi instytucjami naukowymi zakres i plan prac badawczych, które mogłyby podjąć PTTK wykorzystując do tego młodzież uprawiającą turystykę i określić grupy turystów dorosłych. Popierać i rozwijać sieć pracowni krajoznawczych.

14. W celu skonkretyzowania ogólnopolskiego krajoznawczego programu turystyki oraz centralnie ustalonych warunków jego realizacji należy tworzyć terenowe (regionalne) krajoznawcze programy turystyki. Powinno to być ambicją i obowiązkiem każdego oddziału PTTK, ponieważ oddział jest podstawowym ogniwem Towarzystwa, które dzięki zgromadzonemu w nim aktywowi i posiadanym środkom jest zdolne do samodzielnej działalności w zakresie programowania turystyki. Sprawą zaś zarządów okręgów PTTK i skupionych wokół nich działaczy powinna być pomoc w tym trudnym zadaniu programowym. Należy w związku z tym opracować metodykę tworzenia owych programów, ponieważ dotychczas masową turystykę programowano najczęściej za pomocą listy imprez, co dzisiaj trudno uznać za najlepszy sposób eksponowania poznawczo-wychowawczych treści turystyki. W regionalnych krajoznawczych programach turystyki znajdować powinny odbicie główne kierunki zarysowane programem ogólnopolskim, które uzupełnione byłyby zadaniami wynikającymi ze specyfiki danych środowisk, ich potrzeb, tradycji turystycznych itd.

15. Należy starać się o to, aby centralny i terenowe programy turystyki, dzięki ich konsekwentnemu realizowaniu przez ogniwa Towarzystwa współorganizujące masowy ruch turystyczny, mogły zyskiwać rangę stymulatorów całej turystyki w Polsce, a naszemu Towarzystwu przynosiły wysoki autorytet wśród organizatorów turystyki.

16. Zarząd Główny PTTK szczególnie liczy na czołowy aktyw instruktorów krajoznawstwa, przodowników turystyki kwalifikowanej, przewodników, organizatorów turystyki oraz społecznych opiekunów zażytków przyrody, którzy swym zaangażowaniem w działalność Towarzystwa gwarantują pełną realizację przyjętego programu.

Warszawa, 10 X 1970 r.

Zarząd Główny PTTK